*mevzu*

*sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences*

*mevzu,* Nisan/April 2019, s.1:71-93

# Atatürk Dönemi İmam-Hatip Mektepleri Üzerine Bir Değerlendirme

## An Evaluation on Imam-Hatip (Theological) Schools during Atatürk's Era

**Atiye EMİROĞLU BAYİR**
Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Assistant Professor, Karamanoğlu Mehmetbey University
Karaman / TURKEY
aemiroglu@gmail.com
**ORCID ID:** orcid.org/0000-0002-5077-3015

**Necmi UYANIK**
Prof. Dr., Selçuk Üniveristesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Professor, Selçuk University, Faculty of Letters, Department of History
Konya / TURKEY
necmiuyanik@hotmail.com
**ORCID ID:** orcid.org/0000-0003-3692-3168

**Makale Bilgisi | Article Information**
**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article
**Geliş Tarihi / Date Received:** 18 Şubat / February 2019
**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 26 Nisan / April 2019
**Yayın Tarihi / Date Published:** 30 Nisan / April 2019
**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Nisan / April

**Atıf / Citation:** Emiroğlu Bayir, Atiye-Uyanık, Necmi. (2019). Atatürk Dönemi İmam-Hatip Mektepleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi,* 1 (Nisan 2019): 71-93.

**İntihal:** Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
**Plagiarism:** This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
web: http://dergipark.gov.tr/mevzu | mailto: mevzusbd@gmail.com

**Öz**

Muasır medeniyetler seviyesine ulaşmanın yegane yollarından biri eğitimdir. Bu anlayışla hareket edilmiş ve Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni eğitim sistemi uygulamaya geçirilmiştir. Bu sistemde din eğitiminin nasıl verileceği ya da verilmeli mi yoksa verilmemeli mi, tartışmaları günümüze kadar etkisini sürdürmüştür. Bir topluma hayat veren onu birlikte kılan en önemli alanlardan birinin din olduğuna ve bu kadar kıymet arz eden konunun, devletin denetiminde olması gerektiğine inanan devrimci kadro, medreseleri kapatarak İmam-Hatip Mekteplerini din eğitim-öğretimi veren kurumlar haline getirmek istemiştir. Günümüze kadar ulaşan tartışmaların kaynağı da bu süreçte şekillenmiştir. Çalışmada, Mustafa Kemal Atatürk ve yeni eğitim sisteminin din eğitimine yaklaşımı değerlendirilmiştir. Araştırma sürecinde arşiv belgeleri, gazete, dergi ve telif eserler incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** İmam-Hatip Mektepleri, Din Eğitimi, Cumhuriyet Dönemi, Mustafa Kemal Atatürk.

**Abstract**

Education is one of the unique ways for reaching the level of contemporary civilizations. With this understanding, the new education system was put into practice after the promulgation of the Republic. The manner of giving religious education and whether this education should be given or not has been controversial in this system and the effects of such discussions have continued until today. The revolutionary staff, who believe that one of the most important spheres that revives and unites a society is religion and that such an important and valuable aspect should be under the state control, shut down madrasahs and wanted to transform Imam-Hatip schools into theological schools. The source of debates that have reached the present day has been shaped in this process. In this study, the approach of Mustafa Kemal Atatürk and the new education system to religious education was evaluated. Archival documents, newspapers, journals and copyright works were reviewed during the research process.

**Keywords:** Imam-Hatip Schools, Religious Education, Republican Era, Mustafa Kemal Atatürk.

## Giriş[*]

Cumhuriyet dönemi din eğitimi anlayışı 1950 öncesi ve 1950'den sonraki dönem olarak iki bölüme ayrılıp tetkik edilebilir. Çünkü 1950'den sonra iktidar partisi olan DP döneminde, din eğitiminde yapılan çalışmalar CHP döneminden farklılıklar göstermiştir. Laiklik anlayışının da yumuşatılarak uygulamaya sokulmak istenen din eğitimi çalışmaları ve bu konu üzerinde verilen mücadeleler günümüze kadar getirilebilir.

Cahid Baltacı, Cumhuriyet dönemi ideolojisinin İttihat ve Terakki Partisinin ve meşrutiyet dönemlerinin devamı olduğunu, "Garpçılık" ve "Türkçülük" cereyanlarının fikirlerine dayandığını ifade eder. Baltacı, bu devir inkılâplarından kıyafet inkılâbının yapılması; medreseler, tekkeler ve türbelerin kapatılması ve medreselerin yerine Avrupai mekteplerin açılması; Latin harflerinin kabulü, şer'i mahkemelerin ilgası, meccelle ve diğer kanunların kaldırılarak Avrupa Medeni Kanunu'nun kabulünü garpçıların; Türk Tarihi ve Türk Dili konularındaki inkılâpların da Türkçülerin görüşlerine dayandığını ve bu anlayışın taklitçi bir anlayış olduğunu Cumhuriyet döneminde de bu taklitçi anlayışın devam ettirildiğini dile getirmiştir (Baltacı, 1993: 14). Ancak Baltacı'nın aksine, Osmanlı Devleti'nin yönünü Batı'ya dönmesi bu devletin son dönemlerinde başlamadığı, Batılaşma harekatının Osmanlı'nın bilimde, teknikte, askeri alanda ve eğitimde, gelişmiş dünyanın çok gerisinde kaldığını anladığı andan itibaren başladığı ve eğitim alanında medreselerin yanında Batı tarzı okulların açıldığı görülmektedir (İnalcık, 2009: 34-38). Ancak Osmanlı Devleti yine de eğitim sisteminden memnun kalmamış, sitemin eksikliklerinin farkında olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kuranlar da bu sistemin yetersizliğinin farkında olmuş ve gerekli çalışmaları daha kurtuluş mücadelesi sürerken başlatmıştır. Eğitim ve

[*] Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Prof. Dr. Necmi UYANIK'IN Danışmanlığını yaptığı Türkiye'de Din Eğitimi Bağlamında İmam-Hatip Okulları (1924-1938) konulu 27.10.2016 tarihinde onaylanan Atiye EMİROĞLU tarafından hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir. / Derived from the doctoral thesis on Imam-Hatip Schools in the context of Religious Education in Turkey (1924-1938) prepared by Atiye EMİROĞLU, supervised by Prof. Dr. Necmi UYANIK, Selçuk University Institute of Social Sciences, Department of History, Department of Atatürk's Principles and History of Turkish Revolution, and approved on 27/10/2016

öğretimin birleştirilip Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması ve Medreselerin kapatılıp din eğitim-öğretimi veren İmam-Hatip Mekteplerinin açılması yeni eğitim sisteminin temelini oluşturmuştur.

## 1. Atatürk'ün Din Eğitimi-Öğretimine Yönelik Görüşleri

Son donem Osmanlı eğitim sistemi içerisinde eğitim alan Atatürk, bu sistemin, iki başlı bir eğitim olduğunu görmüş, kötü ve acı sonuçlarına tanık olmuş ve bundan da rahatsızlık duymuştur (MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1999: 357). Bu durumun göz önüne alınmasıyla Atatürk'ün Türk eğitim sisteminden neler beklediği ya da bu doğrultuda hangi adımları attığı daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Kurtuluş Savaşı sürerken, Türkiye'nin eğitim sisteminin nasıl olması gerektiğine yönelik, 16 Temmuz 1921'de Atatürk'ün başkanlığında Maarif Kongresi düzenlenmiştir. Atatürk, Maarif Kongresi münasebetiyle yaptığı konuşmada inkılabın gidişatına uygun olarak, *"Şimdiye kadar tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarih-i tedeniyyatında ve mühim bir amil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahs ederken eski devrin hurafatından ve evsaf-i fıtriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelecek bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum"*, ifadelerini kullanmıştır (Parmaksızoğlu, 1966: 23).

Mustafa Kemal'in laikleşme amacının, dinsiz bir toplum yaratmaktan ziyade İslam anlayışını hurafelerden arındırarak özünü yakalamaya dönük olduğu söylenebilir (Armağan, 1981: 131-140). Nitekim Mustafa Kemal'in, "*İslam dini her şeyden önce akla, mantığa dayanan tabi bir dindir. Onun içindir ki, insanlık için son din olmuştur."* Ifadeleri, Türk eğitim politikasına yön veren düşünceyi açıklayabilir. Batı toplumlarının bilim ve tekniğine ulaşmayı hedefleyen pozitif bir bilim ve dinin siyaset vasıtası yapılarak "menfaat ve ihtiraslara" alet edilmesinin önlenmesi, Türk eğitim sisteminin ve laiklik ilkesinin temel gayesini oluşturmaktadır (İnalcık, 2009: 70-71).

Milli Mücadele yıllarında Ankara'da Maarif Kongresi açılmış, bu kongrede çalışmalar yapılırken Atatürk, tecrübeleri ve bilgileriyle alanında uzman kişilerin fikirlerine de başvurulması ve onların dinlenilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Nitekim Atatürk'ün eğitim-öğretimden beklediği Türk

kültüründen uzaklaşmak değildir, aksine, Türk kültürünün gelişerek Batı medeniyetleri seviyesine ulaşabileceğini tasavvur etmektir. Kongrede, milli terbiyenin dinden ayrı anlaşılamayacağı; dinin, milleti oluşturan unsurların arasında tutulması gerektiği, özellikle belirtilmiştir (MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1999: 356).

Mustafa Kemal, 5 Şubat 1923 tarihinde Konya'da Dâru'l- Hilâfeti'l - 'Aliye Medresesini ziyaretinde, sınıflara girip dersleri dinlemiş ve görüp şahit olduklarından son derece memnun kaldığını ifade etmiştir (Hâkimiyet-i Millîye, 23 Mart 1923). Ancak çok kısa bir süre sonra medreselerin isimlerinin değiştirilerek daha yüksek bir terakkiye mazhar olması adına bir heyet oluşturulmuştur (Akseki, Sebillürreşad: 388). Nitekim Mustafa Kemal, 1923'te İzmir'de yapmış olduğu bir konuşmasında şöyle demiştir: *"Milletimizin, memleketimizin dâru'l-İrfanları bir olmalıdır. Bütün memleket evladı, kadın ve erkek aynı suretten oradan çıkmalıdır."*[1] Mustafa Kemal'in bu sözlerinden anlaşmaktadır ki, birlik ve beraberliğe dayanan millî bir eğitim sistemi oluşturulacaktır. Bu eğitimde kadın ve erkek ayrımı olmadığı gibi farklı grup ve zümrelerin de ayrımını yapmadan tek bir çatı altında birleştirici bir eğitim sistemi vücuda getirilecektir.

Kimi yazarlar, Cumhuriyet yönetiminin, dinin insanları yönlendirmedeki çok güçlü etkisini gördüğü için insanları dinsel etkilenmenin dışına çıkartacak her türlü yöntemi uyguladığını iddia etmişlerdir. Bu görüşü savunanlar, aslında dine karşı olmayan Kemalist kadronun, dinin yönlendirici ve karşı konulmaz etkisinden korktuğu için bu etkiyi kıracak, sıradanlaştıracak bir dizi önlem almış olduğunu iddia ederler. Nitekim Hilafetin kaldırılmasına rağmen, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulması, öğretimin birleştirilmesi ve sonunda laiklik ilkesinin Anayasa'ya dâhil edilmesi dinin gücünden korkulması ve devletin denetimi altına alınmak istenmesin-

---

[1] Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri İzmir Yolunda, No: 21, 5, 82-83'den nakleden Ergin Osman, *Türk Maarif Tarihi, C. 1-2,* s.135 ve C.5. s. 1736. Mustafa Kemal, din eğitimi ile ilgili düşüncesini de şöyle açıklamıştır: *"Müslümanların toplumsal hayatında, hiç kimsenin özel bir sınıf olarak varlığını korumaya hakkı yoktur. Kendilerinde böyle bir hak görenler, dini hükümlere uygun hareket etmiş olmazlar. Bizde ruhbanlık yoktur, hepimiz eşitiz ve dinimizin hükümlerini eşit olarak öğrenmeye mecburuz. Her kişi dinini, din işlerini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da okuldur." Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, 1959*, s.89.

den kaynaklanmıştır (Zelyut, 1996: 201). Devletin, dini bu şekilde koruma altına almak istemesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti açısından kötü olduğu iddia edilemez, nitekim tarihsel süreç içerisinde yaşanan olaylar göstermektedir ki, dinin gücü yadsınamaz ve dini kendi çıkarlarına yönelik kullanabilecek kişi ya da cemaatlerin eline geçtiği zaman bu gücün kullanılmasının nerelere gideceği kestirilemez.

## 2. Ümmet Eğitiminden Milli Eğitime Geçiş

Yeni rejimin varlığı, eski rejimin inkârından ziyade eski rejimin yaptığı yanlışlıkları yapmamak ve başaramadığı yenileşme hareketini; kesin, sağlam, kanun ve kurallarla uygulamaya geçirmek temeline dayanmıştır. Bu doğrultuda Tanzimat'tan bu yana modernlik adına biriken ne kadar sorun varsa, hızlı reformlarla çözüme ulaştırma yoluna gidilmiş, modern yaşam ve modern eğitim, devletin ulusal politikası haline gelmiştir (Şimşek, Küçük ve Topkaya, 2012: 2809-2823). Cumhuriyet Türkiye'si gittiği yolda ulusallık, bireysellik ve özgürlük kavramlarını modernleşmenin ana ilkeleri olarak benimsemiştir (Kandiyoti, 1999: 100).

Yeni rejim ve yeni sistemde eğitim; milli, laik, çağdaş bilime dayalı, genel, eşitlikçi ve işlevsel olacaktır. Eğitim, ilerlemenin ve ümmet olma anlayışından sıyrılıp millet olma anlayışına geçişin yegâne yoludur (Kaya, 1993: 16-21).

Atatürk'ün isteğiyle toplanan Birinci Heyeti İlmiye'nin programında, 26. sırayı *Tedrisatı Diniye Esasatı* adı altında din eğitimi almıştır. Bu heyetin aldığı kararlar üzerine Şeriye ve Evkaf Vekaleti, kendi bünyesinde kurduğu ek bir komisyonla, medreseler için yeni bir düzen belirlemiştir. Ancak medreselerin sadece yeni eğitim ve öğretim programlarıyla yetinmiş olması ve yeni düzen içindeki yerini belirleyemeyişi onun varlığını tamamlamasına neden olmuştur (Bilgin, 1980: 42).

Laik ve ulusal kimliğe dayanan yeni kuşaklar yaratmayı amaçlayan Cumhuriyet yönetiminde, eğitim ve öğretim, bu amaçlara hizmet eden araçlar olarak kullanılmıştır (Tanör, 1997: 110).

"Pozitivist din" anlayışı, devlet ve eğitim dâhil kamusal hayatın laikleştirilmesinde en önemli projelerden birisi olmuştur. Kemal İnal'a göre;

eğitim- öğretimin laikleştirilmesi halkın din eğitimine olan inancını söküp atamamış, bununla birlikte laikliği bir toplumsal yaşam biçimi olarak paylaşan ve savunan duyarlı bir toplum kesimi oluşturmuştur (İnal, 1996: 82). Milli eğitime dayanan bir eğitim sisteminin benimsenmesi ve Laiklik ilkesinin getirdikleriyle din eğitimi, okul müfredatlarından çıkarılmaya başlanmıştır (Ergin, 1977: 1702-1703).

Atatürk, 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'de yaptığı bir konuşmasının eğitime ilişkin bölümünde; *"tâkip edeceğimiz siyasetin temelinin önce mevcut cehaleti yok etmek, köylülerimize, okumak, yazmak ve vatanını, milletini ve dünyasını tanıyacak kadar coğrafi, tarihi, dini ve ahlak ile ilgili bilgiler vermenin ve matematikle dört işlem öğretmenin eğitim programlarımızın ilk temel hedefini teşkil edeceği…"* ifadesiyle Türk eğitim sisteminin hedeflerini açıklamıştır. Bu açıklamadan temel ilkeler içerisinde din eğitimine de yer verileceği anlaşılmaktadır. Verilecek olan din dersinde birlik ve bütünlüğe dayanan, "ümmet" anlayışından çok "millet" anlayışı hâkim olacaktır. Nitekim ilk dönem din dersi kitapları incelendiğinde, modernleşmenin etkisi görülebilir ve inanç bütünlüğünün sağlanmak istendiği söylenebilir (Çığıraçan, 1927: 42-47).

Mustafa Kemal, yeni bir devlet ve bu yeni devleti koruyup kollayacak yeni bir eğitim sistemine ihtiyaç olduğunu ön görmüştür. 1 Mart 1924'te TBMM'yi açış konuşmasının bir yerinde eğitim ve öğretim kurumlarının tek elden yönetilmesinden, yani Milli Eğitim Bakanlığının yönetim ve denetimine verilmesinden bahsetmiştir (Ergin, 1977: 2).

Daha Sakarya Savaşı sırasında Mustafa Kemal, eğitimi millî vasıfları ve icaplarıyla düşünmüş ve Ankara'da verdiği bir direktifle, eğitimi konu alan çalışmalara başlanmıştır. Ancak, şartların elverişsiz olmasından yarıda kalan kongre çalışmaları Cumhuriyet hükümeti tarafından yeniden ele alınarak "Birinci Heyet-i İlmiye" adıyla sistemli bir çalışma içine girilmiştir. Altı ay sonra da "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile halkçı, milliyetçi, cumhuriyetçi ve laik bir eğitim sistemi başlamıştır (Gün, 1964: 28).[2]

---

[2] Ayrıca bk. Atatürk'ün *"Terbiye dini mi olmalı, yoksa milli mi olmalı?"* sorusuna İsmail Hakkı Baltıcıoğlu'nun cevabı için: Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, c.5, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s. 1648-1649.

**2.1.Tevhid-i Tedrisat Kanunu**

Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşu 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan dönem, ulusçu bir devlet anlayışının başlangıcını, ümmetçi bir devlet anlayışının ise sonunu ifade eder. Bu yeni devlet anlayışının en önemli öğelerinden biri laiklik ilkesidir. Bu ilke çerçevesinde oluşan devrimler, Osmanlı Devleti'nin dinsel kökenli kuruluşlarında köklü değişiklerin yapılmasına neden olmuştur. Bu devrimlerin içinde özel bir yeri olan eğitim ve öğretimin hedefi, ulusçu bir devlet anlayışına uygun laik devlete vatandaşlar yetiştirmektir. Kişiyi toplum normlarından çıkararak cins ayrımı yapmadan ortak eğitim vermeye yönelik getirilen Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla eğitim, ulemanın elinden alınmıştır (Mardin, 2012: 73). Aslında 1924-1926 arası dönemi kapsayan dönemde toplum, yüz yıllardır süre gelen kültürel özelliklerinden çok farklı bir düzen içerisine girmiştir (Çavdar, 1999: 289-292). Alınan bu kararların amacı, Türkiye Cumhuriyeti'ni her türlü zararlı oluşumlara karşı koruyabilmektir. Nitekim Türkiye'de hiçbir zaman tam manasıyla özgür kaldığı söylenemeyecek olan "Sol", 1925'te çıkarılan "Takrir-i Sükun" yasasıyla diğer fikirler gibi kontrol altına alınmıştır (Çavdar, 1999: 294).

Medreselerin durumu ve toplum içinde üç farklı insan tipi yetiştirilmesine neden olan yapısı Saruhan Mebusu Vasıf (Çınar) Bey ve 57 arkadaşını harekete geçirmiş ve eğitim-öğretimin birleştirilip tek elde toplanmasına yönelik meclise yasa önerisinde bulunmuşlardır. Bu yasa önerisinde, bir devletin genel eğitim siyasetinde, milletin duygu ve düşünce bakımından birliğini sağlamak için öğretimin birleştirilmesi, faydası her yerde görülmüş olan en doğru ve en ilmi yol olarak ifade edilmiştir. Nitekim Tanzimat'ın ilânından sonraki dönemde öğretim birliğine geçilmek istenmiş ise de başarılı olunamamış, aksine eğitimde mektepli-medreseli ayrımını doğurmuştur.

Bu iki farklı unsurun, eğitim-öğretimde birliği tehlikeye atacak birçok zararlı sonuçlar ortaya çıkardığı iddia edilmiştir. Bu anlayış, bir toplumun halkının sadece bir tür eğitim görmesi gerektiğini, aksi takdirde iki farklı eğitim anlayışının toplumda farklı insan tiplerini oluşturacağını, bu da toplumda duygu ve düşünce birliği ve toplum bütünlüğünü yok edebileceği id-

diasına dayanmıştır. Bu yasa önerisini sunanlar, yasa önerisi kabul edildiği takdirde Türkiye Cumhuriyeti dâhilindeki bütün eğitim-öğretim kurumlarının tek mercii Maarif Vekâleti olacağını, Bundan böyle bütün okullarda Cumhuriyet'in eğitim politikasından sorumlu, eğitimi duygu ve düşünce bütünlüğü içinde yürütmekle görevli olan Maarif Vekâleti'nin bütünleştirici ve olumlu bir eğitim politikası uygulayacağını iddia etmişlerdir (Cebeci, 1996: 120).

İnkılâp devleti, yüzyıllarca süre gelen ümmet anlayışıyla yetişmiş bireylerden ulusçu ve laik (Dönmez, 2006: 91-109) vatandaşlar yetiştirebilmek amacıyla "Eğitim ve Öğretimde Birliği" ifade eden Tevhid-i Tedrisat yasasıyla medreseleri kapatmış okullardan din derslerini kaldırmış, din adamı ve uzmanların yetiştirilmesi hususunda Milli Eğitim Bakanlığını görevlendirmiştir. Din işlerinin yürütülmesini sağlamak amacıyla da Diyanet İşleri Başkanlığı adı altında bir kurul oluşturulmuştur. Kimi çevrelere göre laik devlet anlayışına ters düşen bu uygulamalarla devlet, bu kuruluşlarda dini, sıkı bir denetim ve gözetim altına almayı amaçlamıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı kanunla kabul edilen ülkedeki bütün eğitim kurumlarını Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlayan yasadır. Bu kanun, genel manada İnkılâp Kanunlarının korunacağını ifade eden 1982 Anayasasının 174. Maddesiyle koruma altına alınmıştır.

Tevhid-i Tedrisat yasasında din eğitiminin devletin denetimine verilmesi bu kuruluşlarda sıkı bir denetim ve gözetimi gerçekleştirebilme amacını taşımaktadır (Dağ, 1981: 380-386). Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu din eğitimini engellemesinin aksine kanunlarla güvence altına alan yasadır (Aydın, 2008: 49). Ancak oluşturulan bu güvencede yasanın duygu ve düşünce birliğinin hangi inançlar ve değerler etrafında gerçekleşeceğine değinilmemesi, bu duruma karar verecek olan merci, yasayı yürütecek siyasi iktidar ve Milli Eğitim Bakanlığı olması hükümetlerin değişmesiyle İmam-Hatip Okullarına yönelik olumlu ya da olumsuz kararların alınmasına neden olmuştur (Uygun, 2015: 841).

### 2.2.1 Medreselerin Kapatılması

Medreselerin Tevhid-i Tedrisat Kanun'un kabulünden birkaç gün sonra kapatılması ve yerine İmam-Hatip Okullarının açılması çeşitli çevrelerin tepkisine neden olmuştur. Kimi düşünür ve yazarlara göre, medreselerin kapatılması tarihi sürecin hazırlamış olduğu zorunlulukken, kimilerine göre din eğitimine vurulmak istenen bir darbedir. Çoğu çevreler, "din eğitimi"ne vurulmak istenen darbeyi Cumhuriyet'in kabul etmiş olduğu laiklik ilkesine dayandırmaktadır. Bu bağlamda, eleştiriye dolaylı da olsa maruz kalan Cumhuriyet'in kurucusu ve laikliğin savunucusu Mustafa Kemal olmuştur. Oysa ki Mustafa Kemal, pek çok konuşmasında ve yazısında İslam dininin yüceliğine ve bu dinin doğru bir şekilde öğrenilebilecek yerin, okullar olduğuna işaret etmiştir. Ancak bu okullar Osmanlı Devleti'nin siyasi anlayışına sahip okullar değil tam tersi; çağdaş, cumhuriyetçi, laik, ulus anlayışına dayanan okullar olacaktır. Aslında Cumhuriyet yönetimi dinde hem modernleşmeyi gerçekleştirmek hem de dini devletin denetimine almak istemiştir. Böylece dinin toplum üzerindeki gücü bazı dini cemaatler tarafından kullanılmayacaktır (Subaşı, 2005: 32-33). Bu kurgu, aynı zamanda millîleşme sürecinin bir yansıması olarak da görülmelidir. Bu dönemde oluşan kurumsal endişeler, sonraki dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı, Müşavere Kurulunda alınan kararlarda haklılığını göstermiştir (Uyanık, 2015: 37, 85- 114).

Atatürk, pek çok konuşmasında dini lüzumlu bir müessese olarak kabul etmiş, dinsiz milletlerin var olamayacağını vurgulamıştır. O, din eğitimini millî eğitimin ilk hedefleri arasına almış her ferdin dinini, diyanetini öğrenmek mecburiyetinde olduğunu belirtmiş ve mektepleri de bu eğitimin alınabileceği tek yer olarak göstermiştir. Medreselerin kapatılmasının dini eğitimi kaldırmakla ilgisi yoktur. *"Çünkü medreseler sadece din eğitimi veren kurumlar değildir. Bilakis medreseler, uzun yıllar, Müslüman Türk topluluklarında genel eğitim kurumları olarak vazife görmüşlerdir"* (Gürtaş, 1981: 67-68, 214). Aslında medreselerin kapatılmasının önemli bir nedeni, Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine kadar din üzerinde etkin bir güce sahip olan ulemanın gücünü kırmaya dönüktür. Böylece eğitim, ulemanın elinden alınacak ve devletin denetimine verilerek cumhuriyetçi ve laik kesimler yetiştirilecektir (Lewis, 2008: 356). Bununla birlikte Atatürk'ün fikriyatında, milletin egemenliğini ve

demokrasiyi yaşatacak yeni kuşaklar, ancak, eğitim birliği ilkesi içinde eşit olarak alacakları bilim ve fen ile yetiştirmek ön planda olacaktır. Atatürk'ün öğretmenlere güvenmesi ve cumhuriyeti gençliğe emanet etmesi, eğitim birliği ilkesinin simgesi olarak önem taşımaktadır. Nitekim Atatürk, *"Dünyada her şey için, maneviyat için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir"*, diyerek yeni kuşakların hiçbir dogmatik baskının altında kalmadan yetişmeleri ve her güçlüğü akılcı bir yaklaşımla çözmeleri gerektiği gerçeğini savunmuştur. "Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür" kuşaklar, Cumhuriyet'in güvencesi olarak görülmüş, bunu sağlamak ise eğitimin başta gelen görevi olarak belirlenmiştir (Baloğlu, 1990: 7).

Ergün Yıldırım, Cumhuriyet'le birlikte tekel ve türdeş din eğitimi modelinin benimsendiğini ve bu model doğrultusunda din eğitiminde toplumun bütünlüğünü sağlayacak söylemlere yer verildiğini vurgulamıştır. E.Yıldırım, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun eğitimi seküler yaptığını ve bunun sonucunda okullardan din eğitiminin bütünüyle kaldırıldığını, yerine ahlak eğitimi adı altında bir ders konulduğunu, bu dersin de hiçbir dini nitelik taşımadığını iddia etmiştir (Yıldırım, 2011: 327). Ancak E.Yıldırım'ın aksine Cemal Tosun, din eğitiminin toplumun isteği olmasının yanı sıra 1739 sayılı Temel Eğitim Kanunu'nun öngördüğü şekilde yetiştirilecek insan tipinin, "milli", "ahlaki", "insani", "manevi" ve "kültürel" olması gerektiğine yönelik vurgu yapmıştır. O, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun bir yandan ilk hedef olarak kurumsal ikiliği kaldırmak, diğer yandan, milletin bütün değerlerini kapsayacak bir yapılanma koymak suretiyle millî eğitim sistemini ve anlayışını yerleştirmek istediğini iddia etmiştir. Bu kanun, dinin Türk milletinin değerleri arasındaki yerini hakkı ile tespit etmiş ve millî eğitim sisteminde din eğitim ve öğretimine yer vermiştir. Ancak, millî eğitim bazen devlet politikası olmaktan ziyade erki elinde bulunduranların politikası olarak anlaşıldığından, Tevhid-i Tedrisat ruhundan kopmalar meydana gelebilmiştir (Tosun, 1999: 520). Binaenaleyh, bu kanunun getirmek istedikleriyle değişen hükümetlerin uyguladıkları siyasi politikaları karıştırmamak gerekir.

Atatürk'ün söylev ve demeçlerinden de anlaşılacağı üzere dindar bir kişiliği olduğunu ailesinin ve yetiştiği çevrenin de ona dini eğitim aşıladığını belirten Hüseyin Aydın, ilmin öğretim ve öğrenim ile gerçekleşeceğini; eğitimin, öğretimi de içine alan daha geniş bir alan

olduğunu, eğitimin tümü ile dinden bağımsız olarak yürütülmesinin doğru olmadığını, tam tersi bu durumun Atatürkçülüğe aykırı bir davranış olduğunu vurgulamıştır. O, Atatürk'ün manevi, aşkın değerlerin varlığına inanan bir insan olduğunu, kurduğu Türk Devleti'nin dünya görüşünü aşkın değerlere oturtmayı amaçladığını ifade etmiştir. Çünkü amaçlanan dünya görüşünü manevi değerlere oturtamayan bir eğitim sistemi, gençliği her türlü etkiye müsait varlık temeli olmayan bir düşünceler karışıklığına götüreceği açıktır ve bunu çeşitli olaylar üzerinde düşünmek mümkündür.

Aydın, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu; öngörülen eğitim felsefesi, eğitim ve öğretimin her türlüsünü tek elden yani devlet eliyle idare ederek insanı insan kılan ve insanın var olma şartları dediğimiz yönlerinin tümüne hitap etmesi, olarak tanımlamıştır. O, inanan bir varlık olan insanın imanı, dinin halis olan bilgisi ile karşılanmasa, eğitim sistemi içinde mezcedilerek verilmezse halkın inanma ihtiyacını istismar eden politikacıların mutlaka türeyeceğini; nitekim bunun en canlı örneğinin; Nurculuk, Süleymancılık ve bunlara yeşil ışık yakan menfaatçilerin olduğunu iddia etmiştir. Binaenaleyh Atatürk'ün sözleri ve icraatından da anlaşılmaktadır ki inanma insanın varlık şartlarındandır. Dinin varlığı tabiidir ve bir öğreti olarak da tanrısal bir belirlenimdir. Genel eğitim içinde ise mecburi ve zorlayıcı olmamak ve laiklik ilkesini de zedelememek şartıyla din eğitim ve öğretiminin çağımızda özel bir yeri ve anlamı yadsınmamalıdır (Aydın, 1974: 25-28).

### 2.2.2. Medreseden İmam-Hatip Mekteplerine

Osmanlı Devleti, eğitim sisteminde gerçekleştirmek istediği yenilik hareketlerini çeşitli nedenlerden dolayı amacına ulaştıramamıştır. Saltanatın kaldırılmasıyla birlikte kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, eğitim konusunda uygulamaya geçirdiği yasa ve kararlarla eğitim sisteminin ulus devlet anlayışına, demokratik, laik ve cumhuriyetçi yapıya uygun olmasını öngörmüştür. Bu eğitim anlayışının içerisinde din eğitiminin ilgası söz konusu değildir. Tam tersi eğitim ve öğretimde ahlaka ve manevi değerlere de önem verilecektir. Ancak bu önem ümmet devleti anlayışına değil ulus devleti anlayışına hizmet edecektir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü ve medreselerin kapatılıp yerine İmam-Hatip Okullarının açılması yeni devlet anlayışını idame ettirmeye yöneliktir.

Saruhan (Manisa) Milletvekili olan Hüseyin Vasıf (Çınar)'ın öncülüğünü yaptığı 57 milletvekili, 2 Mart 1924 günü TBMM Başkanlığına Tevhîd-i Tedrisatla ilgili kanun teklifini vermiştir. 3 Mart'ta TBMM, Tevhid-i Tedrisat Kanunu teklifini kabul etmiştir. 6 Mart 1924'te ise, Resmi Gazete'de 430 sayılı Kanun olarak yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir (Resmi Ceride, Tarih: 6/3/1340 Sayı:63; Düstur, Tertip 3, c.5, s. 322). Ancak Maarif Vekili olan Hüseyin Vasıf Çınar, 11 Mart 1924 günü ilgili makamlara gönderdiği telgraf emriyle kanunun ikinci maddesi gereği Maarif Vekaletine bağlanan medreseleri kapatmıştır. Aslında kanun incelendiğinde medreselerin kapatılmasıyla ilgili bir hüküm bulunmamaktadır (Atay, 1983: 231). Medreselerin kapatılmasının ardından bu eğtim kurumlarının yerine İmam-Hatip Mektepleri açılmıştır.

Tanzimat Fermanı'ndan sonraki süreçte gündeme gelen eğitim sisteminde yenileşme çalışmaları modernleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak yaygınlık kazanan modern eğitim kurumları ve modern eğitimin kitleselleşmesi ve paralel Batılı tarzda yetişmiş insan tipinin ortaya çıkmış olması, medreselerin ve bu kurumlardan mezun olanların gittikçe eleştirilmelerine ve değer kaybetmelerine neden olmuştur. 19. yüzyıldan itibaren medreselerin yeni dönemin ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermekten uzak kaldıkları ve ıslah edilmeleri gerektiği sıklıkla dile getirilmiş ve hatta devirlerini tamamladıkları bu nedenle kapatılmaları gerektiği iddia edilmiştir (Gökaçtı, 2005: 96). Bütün bu olumsuzluklara rağmen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda medreselerin kapatılmasına yönelik bir maddenin bulunmamış olması bazı çevrelerin alınan bu kararı eleştirmelerine neden olmuştur.

Medreselerin kapatılmasından dolayı Maarif Vekili Vasıf Bey'i destekleyenler olduğu gibi ona, karşı çıkanlar da olmuştur (Türk – İslam Ansiklopedisi Mecmuası, c. II, sayı. 87, s. 11).

Medreselerin kapatılmasına yönelik olumlu ya da olumsuz çeşitli eleştiriler olmasına rağmen bu durum, medreselerin kapılma gerçeğini değiştirmemiştir. Bugün çoğu İslam ülkesinde medreselerin yerine İmam-Hatip Okulları benzeri bir eğitim sisteminin oluşturulmaya çalışılması, bu uygulamanın doğruluğunu kanıtlar niteliktedir.

**2.2.3. İmam Hatip Mektepleri'nin Açılışı ve Amacı**

Atatürk: *"Her fert dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da mekteptir."*[3] diyerek dini bilgilerin edinileceği yer olarak okulları işaret etmiştir.

Tevhid-i Tedrisat Kanununu 4. maddesi gereği, beş yıllık ilkokula dayalı birer eğitim-öğretim kurumu olarak 29 yerde İmam - Hatip Mektebi açılmıştır (Gotthar, 1972: 74-75). Bu okullar, İstanbul'daki "Medresetü-l İrşad" ve İstanbul dışındaki "Taşra Medreseleri"nin yerini alırken, İstanbul Daru-l-Fünunnuna bağlı olarak kurulan İlahiyat Fakültesi de "Daru-l Hilafetü-l Aliyye" medreselerinin yerini almıştır (Parmaksızoğlu, 1966: 25). 1924'te 29 ilde faaliyete geçen bu ilk İmam-Hatip Mekteplerinin öğrenci sayısı 2258, öğretmen sayısı da yaklaşık olarak 300'dür (Gökaçtı, 2005: 141) İlk İmam Hatip Okullarının açıldığı iller İstanbul, Edirne, Erzurum, Isparta, Eskişehir, Ödemiş, Urfa, Afyon, Amasya, Antalya, Ankara, Balıkesir, Bursa, Bolu, Tire, Bozok, Hopa, Harput, Sivas, Şavşat, Uşak, Gaziantep, Kastamonu, Konya, Kayseri, Kütahya, Maraş, Manisa ve Niğde'dir (Kırboğa, 1975: 20-21).

Milli Eğitim Bakanlığı, İmam-Hatip Mekteplerinin kuruluş amacını şöyle açıklamıştır: *"Mevzuatımıza göre laik öğretim sistemimiz içinde birer meslek okulu niteliği taşıyan İmam – Hatip Okullarının amacı, özellikle imamlık ve hatiplik görevlerini yapmak üzere, orta seviyede aydın din adamları yetiştirmektir."* (Milli Eğitim Bakanlığı, 1965: 3).

İmam-Hatip Mekteplerinden mezun olanlar tahsillerini devam ettirmek isterlerse "orta mektep mezuniyet imtihanlarına" girebilecekler ve eğer muvafak olurlarsa liselere kabul edilebileceklerdir.[4] Dönemin Milli Eğitim Bakanlığınca alınan bu kararla, İmam-Hatip Mektepleri mezunlarına liselere geçme hakkının tanınmış olması bu okullar açısından bir avantaj olarak kabul edilebilir. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı İmam-Hatip Mektepleri öğrenci sayılarında azalmalar görülür. Bu bağlamda 1924-1926 öğretim yılında İmam-Hatip Mektep sayısı 20'ye inmiş, 1926-1927 öğretim yılında Kütahya ve İstan-

---

[3] *Genel Öğretim İçinde Din Eğitimi ve Öğretimi (Bilimsel Toplantı), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 09 Mayıs 1997, M.Ü. İFAV Yay., İstanbul,* s. 17.

[4] Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 180 900-Kutu No: 76-Dosya No: 376-Sıra No: 1, Tarih: 2.12.1928.

bul İmam-Hatip Mektebi dışındakiler, 1929-1930 öğretim yılında adı geçen iki İmam-Hatip Mektebi (Parmaksızoğlu, 1966: 25) ve son olarak Daru'l-Fünun açılmış olan İlahiyat Fakültesi 1933 yılında kapatılmıştır. Ayrıca 1924'te liselerin, 1927'de ortaokulların, 1931'de muallim mekteplerin programlarından "Din Bilgisi" dersleri çıkarılmıştır. Bundan sonra, yedi yerde on ay süreli olmak üzere Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak 1948 yılında açılan "İmam-Hatip Kursları"na kadar devlet eliyle din eğitmi ve öğretimi yapılmamıştır (Ünsür, 1995: 75).

TESEV'in yapmış olduğu bir araştırmaya göre İmam-Hatip Mektepleri'nin kapatılmasının ardından, 1948 yılına kadar din eğitimi ve öğretimi Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Kur'an Kursları tarafından verilmiştir. Bu tarihe kadar Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde herhangi bir okul açılmamıştır (Çakır, Bozan ve Talu: 2004: 58).

İmam-Hatip Mektepleri'nin ders çizelgesi incelendiğinde, derslerin % 40'nın din eğitimi, % 60'nın ise seküler derslerden oluştuğu ifade edilebilir. Osmanlı Devleti'nin eğitimde ıslahat çalışmalarıyla medreselerde din derslerinin yanında seküler dersler de verilmeye başlanmıştır. Ancak ders sayısında artış görünen bu yeni eğitim-öğretim kurumlarında, seküler derslerle hem modern düşünebilen hem de Cumhuriyet sistemini benimsemiş din bilginleri yetiştirilmek istenmiştir.

#### 2.2.4. İmam-Hatip Mekteplerinin Kapatılması

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseler Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Ancak kısa bir süre sonra kapatılarak zikrolunan kanunun 4.maddesi[5] gereği 1924 yılında İmam Hatip Mektepleri açılmıştır. Ancak gittikçe öğrenci sayılarının azalmış olması gerekçesiyle 1933 yılında bu okulların eğitim-öğretim hayatına son verilmiştir (Kırboğa, 1975: 20).

İmam-Hatip Mektebi mezunlarının tayinin, müftülerce dikkate alınmadığı bu okulların kapatılma gerekçeleri arasında gösterilebilir. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığına alınacak olan din görevlileri için yapılan sınav-

---

[5] Madde 4: *"Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematıdiniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurlerın yetişmesi için de aynı mektepler küşat edilecektir."*

da, bu okullarda öğretilen konuların dışında sorular sorularak bu okuldan mezun olanların başarısız olmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Mecliste bu konu uzunca tartışılmış, İmam-Hatip Mekteplerinden mezun olanların Diyanet İşleri'ne alımlarında karşılaştıkları zorluklar dile getirilmiş ve müftülerin takınmış olduğu tavrın hem bu okullara yapılan masrafın hem de bu okullarda okuyan öğrencilerin emeğini boşa çıkaracağı iddia edilmiştir.[6]

Fehmi Yavuz, İstiklal Savaşı sırasında sayıları iki düzineyi bulan Darü'l Hilafetül Aliye medreselerinin açılma nedeninin İstanbul'da işgal kuvvetlerinin kontrolü altında olan saltanat idaresisin, bu okulları hilafeti, tacını, tahtını desteklemek, ayakta tutabilmek için açtığını söyler. Hilafetin kaldırılmasıyla adlarının İmam Hatip Mekteplerine çevrildiğini ifade eden Yavuz, kapatılma nedenlerinin eski zihniyeti devam ettirmek isteyenlerin aracı olabilme ihtimaline yormuştur.[7]

Yavuz, İmam-Hatip Mekteplerinin kapatılmasına rağmen el altından din adamı yetiştirildiğini; Doğu'daki bazı medreselerin ağaların, şeyhlerin yardımı ve koruması ile kapanmadan işletildiğini iddia eder (Yavuz, 1969: 8).

Dönemin köşe yazarı Feridun Osman Menteşoğlu, Türkiye'de laikliğin yalnız şeriatın saltanatını kaldırmak için kurulduğunu, nitekim laikliğin kabulünden itibaren tek bir caminin dahi kapatılmadığını, eğer İstanbul İlahiyat Fakültesinin talebesi 300'den 20'ye inerek, 27 imam ve hatip mektebi talebe bulamayarak kapandı ise tarafsız bir tahlilci bunda rejimin kabahatini değil, zamanın yarattığı fikir inkılâplarını ve genç nesillerin temayüllerini birinci âmil olarak görmeleri gerektiğini ima etmiştir. O listeyi bitiren bir talebe mühendis veya mimar olmayı imam olmaya tercih etmesinin sorgulanamayacağını ve İmam-Hatip Mekteplerinin olmamasına rağmen camilerde yetişen imam ve hatiplerle diyanetin icaplarını yerine getirilmeğe

---

[6] B.C.A., Fon No: 30 10 00- Kutu No: 192- Dosya No: 313-Sıra No: 13.

[7] Dr. Rıza Nur, Britsh Muzeum'a bıraktığı, plan ve tasarılarını dile getiren hatıralarını Fehmi Yavuz şöyle özetlemiştir: " *– Türkiye'nin resmi dini vardır. Bu da Müslümanlıktır. – Eski yazı iade edilecektir. – Mustafa Kemal Paşa ıskat edilerek cezalandırılacaktır. – Mustafa Kemal'in heykelleri kâmilen imha ve bunları yapanlar mes'ul edilecektir. – Muhtelit mektepler ilga edilecektir. – Hilafetin yeniden tesisi hayati bir ihtiyaçtır. – Kadın sokaktan eve… - Şehirlerden hariç olarak taaddüdü zevecata müsaade edilecektir. – (Bu hatıralarda tarım ve el tezgâhları lehinde, büyük sanayi aleyhinde sözlere de rastlıyoruz."* Fehmi Yavuz, *Din Eğitimi,* Yenigün Matbaası, Ankara, 1968, s. 6-7.

devam edildiğini vurgulamıştır. Hayatta her işin en pratik çaresini bulan Türk köylüsünün ise çocuklarına din dersi vermeyi şahsen üzerine aldığını, az çok da ramazanda namaz kıldırmağa gelen hocalardan faydalandığını açıklayan Menteşoğlu, bu okulların kapatılma nedenini inkılâplara bağlayanların çıkarlarını korumak amacında olduklarını ve halkın din duygularını sömürerek siyaset yaptıklarını iddia etmiştir (Ulus, 6 Ocak 1949: 2).

Mustafa Öcal, İmam-Hatip Mektepleriyle ilgili yapmış olduğu araştırmalarına dayanarak bu okulların itibarsızlaştırıldığını ve devletin bu okullara öğrencilerin müracaatlarını artıracak hiçbir çalışma içerisine girmediğini iddia etmiştir (Öcal, 2013: 60-68).

İmam-Hatip Mekteplerinin kapatılmasına paralel olarak okullarda verilen din derslerinin saatleri de önce azaltılmış daha sonrada tamamen kaldırılmıştır. 1924 yılında 2.3.4. ve 5. Sınıflarda din dersi okutulurken 1926 yılında ikinci sınıflardan, 1928 yılında şehir ve 1937 yılında da köy ilkokullarından din dersi kaldırılmıştır (Çelik, 2013: 13).

İmam-Hatip Mekteplerinin kapatılma nedenleri yukarıda görüldüğü üzere farklı bakış açılarıyla değerlendirilmektedir. Yapılan değerlendirmelerin çoğu, bu mekteplerden mezun olan öğrencilerin iş imkânlarının sınırlandırılmış olduğuna dayanmaktadır. Bu sınırlandırılmanın kasıtlı olduğuna ve laiklik ilkesinin bir sonucu olduğuna inanılmaktadır. Ancak şu gerçek de göz ardı edilmemelidir ki, bu okulların açılmasını sağlayanlar yasalarla bu okulların varlığını da güvence altına almıştır. Bu okulların asıl sahibi halktır ve halk istediği müddetçe okulların varlığı devam edecektir.

### 3. Kur'an Kursları

2 Nisan 1925 tarihinde Hafız-ı Kuran yetiştirmek üzere açılan bu kurslar toplumun din eğitimi ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur. TESEV'in yapmış olduğu araştırmaya göre din derslerinin okul müfredatından aşamalı olarak çıkarılması ve İmam-Hatip Mekteplerinin kapatılmasından sonra din eğitiminin verildiği tek yer Kur'an Kurslarıdır (Çakır, Bozan ve Talu: 2004: 58). Ayrıca camiler de din eğitimi veren kurumlar olarak görülebilir (Arslan, 1995: 3).

Dini eğitimin diğer bir kolu olarak görülen bu kurslar, devletin resmi bir organı olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlanmıştır (Serter, 2010: 50). İslami din eğitimi veren bu kurslar, Cumhuriyet Türkiye'sine ait özgün resmi kurumdur ve hiç kesintiye uğramadan varlığını korumuştur (Aydın, 2008: 33).

M. Şevki Aydın, Kur'an Kurslarının anayasanın din ve vicdan özgürlüğü konusunda öngördüğü hakkın yerine getirilmesi konusunda önemli bir kamu görevini/sorumluluğunu yerine getirdiğini ifade etmektedir (Aydın, 2008: 75).

Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olan Kur'an Kursları'nda, 1950'den sonra "hafızlık" çalışmaları gittikçe yaygınlık kazanmıştır. 1969'da din adamlarının gitmeleri amacıyla "Kur'an-ı Kerim Kursları Yönetmeliği Tasarısı" hazırlanarak "Kur'an'ı Kerim İhtisas Kursları'nın açılmasına karar verilmiştir. 1994 yılı sonu itibariyle 4994 Kur'an Kursunda toplam 184943 öğrenci Kur'an okumayı öğrenmiş veya hafızlık yapmıştır (Öcal, 1996: 3).

Kur'an Kurslarının varlığı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin din eğitimine karşı olmadığının en önemli kanıtı olduğu söylenebilir. Kimi çevrelere göre burada alınan din eğitimi yetersizdir. Nasuriddin Mazhar'ın da ifade ettiği gibi, "din eğitimi tarihin hiçbir yerinde ve hiçbir devletinde yeterli görülmemiştir, görülmez de"(Nasuriddin Mazhar, 3 Aralık 2015, Karaman. (Ropörtaj).

Kur'an Kursları, İmam-Hatip Mektepleri'nin kapatılmasından sonra Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı din eğitimi veren kurumlar olarak varlığını idame ettirmiştir. I. Dünya Savaşı ve ardından Kurtuluş Savaşı ve kurulan Cumhuriyet rejimi sürecinde açılmış olan bu kurumlara, sınırlı ve zor şartlardan dolayı ilk etapta ilgi az olmuştur. Ancak 1951'den sonra Kur'an Kurslarının öğrenci sayısında artış görülmüştür. Kurslardan mezun olanların Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, imam-hatip ve müezzin-kayım olarak yetiştirilmeleri, kurumlara olan ilgiyi artıran neden olarak gösterilebilir (Ünsal, 2009: 14-15).

**Sonuç**

İmam-Hatip Okulları ile ilgili yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde Atatürkçü ve laiklik ilkesini savunanların bu okullara karşı durdukları ve engelledikleri ifade edilir. Aslında karşı durulan şey İmam-Hatip Okullarının varlığından ziyade bu okulların siyasi bir malzeme olarak kullanılacağı endişesidir. Bu durum ise inkılap ortamının bir ürünü olarak görülmelidir.

İmam-Hatip Okullarının varlığını savunanlarının tutumunda dikkat çeken önemli bir nokta, 1930-1948 arasında "din eğitiminin yasak" olduğuna yönelik iddialarıdır. Devlet din eğitimini yasaklama eylemi içerisine girmiş olsaydı, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun dördüncü maddesini 1937'de Anayasa'ya dâhil ettiği "laiklik" ilkesine aykırı gerekçesiyle yürürlükten kaldırabilirdi. Ayrıca devletin bünyesinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, bu dönemde dinin tamamen dışlanmadığı ve toplumun bünyesinden tasfiyesine çalışılmadığı gerçeğini göstermektedir. Nitekim Kur'an Kursları da kuruluşlarından itibaren kapanmadan varlıklarını idame ettirmişlerdir. Devlet, din-eğitimi ve öğretimini yasaklamamaştır, ancak yeni eğitim sistemini oturtmaya çalışırken eksiklikler ve aksaklıklar yaşanmıştır.

Kur'an Kurslarının varlığı, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında din eğitim-öğretimine cephe alındığı ve her türlü dini uygulamaların yasaklandığı söylemlerini çürütmektedir. İmam-Hatip Mekteplerinin varlığının korunması ve bu okulların geliştirilmesi adına yapıldığı iddia edilen bu söylemler, siyasi bir algı oluşturmaktadır. Oluşan algı, İmam-Hatip Mekteplerine fayda yerine zarar vermektedir. Ötekileştiren tutum ya da tavır yerine tarihsel süreç içerisinde bu okulların yaşadıkları sıkıntıları dönemin şartları gereği değerlendirmek gerekir. Yeni kurulmuş siyasi bir rejim ve bu rejimde eğitim-öğretime nasıl bir şekil verilmesi gerektiğine yönelik tartışmalar, Kurtuluş Savaşı sürecinde devam etmiştir. Bu süreçte eksiklikler ya da hatalar olabilir. Bu durumun giderilmesi ise, yine tarihsel süreç içinde eğitim-öğretim alanında alınan kararlar ve değişimlerle giderilebilir. Geçmişe düşman olmak yerine anlamaya çalışmak gelişmeyi ve ilerleme yolunda önemli bir yol haritası çizecektir. Tarihi süreç, ideolojilerin ötesinde ele alınmak zorundadır.

**Kaynakça**

**A- Yazılı Kaynaklar**

**I- Arşiv Belgeleri**

B.C.A., Fon No: 30 10 00- Kutu No: 192- Dosya No: 313-Sıra No: 13.

B.C.A., Fon No: 180 900-Kutu No: 76-Dosya No: 376-Sıra No: 1.

**II- Gazeteler**

Hâkimiyet-i Millîye

*Resmi Ceride*

*Ulus*

**III- Telif Eserler**

Akseki, Ahmet Hamdi. *Din Tedrisatı ve Din Müesseseler Hakkında (Bir Rapor)*, Sebillürreşad. c.4, Sayı: 100.

Armağan, S. (1981), *Milli Eğitim ve Din Eğitimi*, İstanbul: Özal Matbaası,

Arslan, Ahmet Turan. (1995), *Türkiye'de Din Eğitimi,* İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 7- 8-9-10, 1989-1990-1991-1992.

*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, 1959.*

Atay, H. (1983), *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, Medrese Programları – İcazetnâmeler*, Islahat Hareketleri, İstanbul: Dergah Yayınları.

Aydın, H. (1974), *Atatürk ve Din,* Eğitim Hareketleri, Cilt: 20, Sayı: 231-232.

Aydın, M. Şevki. (2008), *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursları*, Ankara: DİB Yayınları.

Baloğlu, Z. (1990), *Türkiye'de Eğitim Sorunlar ve Değişme Yapısal Uyum Öner-ileri*, Türk Sanayiciler ve İşadamları Derneği Yayınları.

Baltacı, C. (1993), *Türk Eğitim Sistemi'nin Tarihi Gelişimi,* Tütkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, İmam-Hatip Liselerinin Kuruluşunun 40. Yılı Münasebetiyle Tartışmalı İlmi Toplantı, İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı.

Bilgin, B. (1980), *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Ankara: Emel Matbaacılık.

Çakır, R., Bozan, İ., Talu, B. (2004), *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*, İstanbul: TESEV Yayınları.

Çavdar, T. (1999), *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, Ankara: İmge Kitabevi.

Cebeci, S. (1996), *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Ankara: Akçağ Yayınları,

Çelik, A. (2013), *Din Eğitimi Tarihi*, İstanbul: Arı Sanat Yayınları.

Çığıraçan, H. (1927), *Türk Çocuğuna Din Kitabı (Kitap I)*, İstanbul: Kütüphane-i Hilmi, Orhaniye Matbaası.

Dağ, M. (1981), *Türkiye'de Din Eğitiminin Bazı Sorunları*, Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Tükiye 1. Din Eğitimi Semineri 23-25 Nisan 1981, İlahiyat Vakfı Yayınları, Ankara.

Dönmez, C. (2006), *"Atatürk'ün Eğitim İle İlgili Görüş ve Uygulamalarına Toplu Bir Bakış,* Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Cilt 7, Sayı 1, s. 91-109.

Ergin, O. (1977), *Türk Maarif Tarihi*, C: 1-2-3-4-5, Eser Matbaası, İstanbul.

*Genel Öğretim İçinde Din Eğitimi ve Öğretimi (Bilimsel Toplantı), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 09 Mayıs 1997, M.Ü. İFAV Yayınları, İstanbul.*

Gökaçtı, Mehmet Ali. (2005), *Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam – Hatipler*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Gün, F. (1964), *Sebilerreşad Dergisi Ekseninde Çok Partili Hayata Geçerken İslamcılara Göre Faik Reşit Unat, Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Gürtaş, A. (1981), *Doğumunun 100. Yılında Atatürk ve Din Eğitimi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

İnal, K. 81996), *Eğitimde İdeolojik Boyut*, Ankara, Doruk Yayıncılık.

İnalcık, H. (2009), *Atatürk ve Demokratik Türkiye*, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Jaschke, G. (1972), *Yeni Türkiye'de İslamlık (Çev: Hayrullah Örs),* Ankara: Bilgi Yayınları.

Kandiyoti, D. (1999), *Modern Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar. İç.: Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (Edt.:S. Bozdoğan – R. Kasaba), Tarih Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Kaya, Yahya Kemal. (1993), *İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış Eğitimde Model Arayışı,* Ankara.

Kırboğa, Ali Rıza. (1975), *Din Eğitimi ve İmam Hatip Okulları Davası,* Milli Gazete Yayınları, İstanbul.

Lewis, B. (2008), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınları, Ankara.

Mardin, Ş. (2012), *Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler 3*, Derleyenler: Mümtazer Türköne, Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim II,* Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1999.

Milli Eğitim Bakanlığı, *İmam – Hatip Okulları Eğitim ve Öğretim İlkeleri Hakkında Açıklama,* Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1965

Öcal, M. *100. Yılında İmam Hatip Liseleri (1913 – 1923)*, Ensar Yayınları, İstanbul.

------------- *15. Milli Eğitim şurası ve Okullarımızda Din Eğitimi ve Öğretimi Raporu*, Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı, İstanbul, 1996.

Parmaksızoğlu, İ. (19669, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Serter, N. (2010), *Dinde Siyasal İslam Tekeli*, Derin Yayınları, İstanbul.

Şimşek, U, Küçük B, Topkaya Y. (2012), *"Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının İdeolojik Temelleri"*, İnternational Periodical For The Languages, Literatureand History of Turkishor Turkic Volume 7/4, Fall 2012, Ankara, s. 2809-2823.

Subaşı, N. (2005), *Ara Dönem Din Politikaları*, Küre Yayınları, İstanbul.

Tanör, B. (1997), *Kuruluş*, Yeni Gün Haber Ajansı, İstanbul.

Tosun, C. (1999), *Eğitim ve Din Eğitimi Politikaları,* Yayına Hazırlayanlar: Doç Dr. Fahri Unan-Yücel Halacaoğlu, Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı (İzmir – 4-6 Aralık 1998 Tebliğler), Gökçe Ofset Yay., Ankara, 1999.

*Türk – İslam Ansiklopedisi Mecmuası*, C. II, Sayı 87.

Uyanık, N. (2015), "Demokrat Parti Döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere Kurulu Kararları Üzerine Bir Değerlendirme", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 37, ss. 85-114.

Uygun, S. (2015), *Tevhid-i Tedrisat Kanunu Çerçevesinde Yapılan İmam-Hatip Okulları Tartışmaları*, 100. Yılında İmam-Hatip Liseleri Sempozyumu, Ensar Neşriyat.

Ünsal, A. (2009), *Yaz Kuran Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretimi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Ünsür, A. (1995), *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, Önder Yayınları, İstanbul, 1995. (Din İle İlgili Eğitim ve Öğretim Raporu, 1961).

Yavuz, F. (1969), *Din Eğitimi ve Toplumumuz*, Sevinç Matbaası, Ankara.

Yıldırım, E. *Türk Modernleşmesi ve Din Eğitimi,* Türkiye'de Okullarda Din Eğitimi, Kaymakcan R., Zengin M., Z. Şeyma Arslan. DEM Yayınları, İstanbul, 2011.

Zelyut, Rıza, (1996), *Siyaset ve Din Muaviye'den Erbakan'a*, Yön Yayıncılık, İstanbul.

**B- Sözlü Kaynaklar**

Nasuriddin Mazhar, *3 Aralık 2015, Karaman. (Ropörtaj).*